

ARBEJDSLØSHEDENS PARADOKS.

Af Harald Westergaard.

Der er i Nationaløkonomien Problemer, der paa en underlig haardnakket Maade unddrager sig en Løsning. Man kan søge at trænge ind i dem ad alle mulige Veje, men det er bestandig, som om man løber Panden mod en Mur. Saa ender det med, at der fødes et Paradoks. Det gælder f. Eks. Spørgsmaalet om Arbejdsløshed; det er maaske Nutidens haardeste Paradoks.

Paradokset bestaar i, at man ved en tilsyneladende uangribelig logisk Slutning, ud fra det bestaaende Samfund som Forudsætning, kommer til det Resultat, at der — bortset fra den Arbejdsløshed, som hjemsøger mere eller mindre defekte Mennesker — slet ikke skulde være nogen Arbejdsløshed, ja strengt taget end ikke Saisonledighed; og saa er Arbejdsløsheden dog en Kendsgerning.

Ved den individuelle økonomiske Virksomhed kan man sige, at man er stillet lige over for en Maksimumsopgave. Spørgsmaalet er, hvor stor en Arbejderstab en Fabrik, der er udrustet med en vis Kapital, skal have for med de givne Prisforhold at faa det størst mulige Udbytte. Stiger Arbejdskraften ud over dette Punkt, eller bliver Antallet af Arbejdere mindre, faar denne industrielle Fabrik et ringere Udbytte. Og under Sammenspillet mellem alle de enkelte Virksomheder, med de deraf følgende Forskydninger i Priserne, maa det samlede Resultat for hele Samfundet fremkomme. Hele dette Problem er selvfølgelig yderst indviklet, men der er i hvert Fald enkelte Ting, som man maa kunne slaa fast. Ligesom ved den enkelte Bedrift kan man tænke sig Udbyttet af hele Samfundets økonomiske Virksomhed som en Funktion af Arbejdskraften og Kapitalen. Denne Funktion maa have den Egenskab, at den vokser, naar en af de to Størrelser vokser. Enhver Tilvækst enten til Arbejdskraften eller til Kapitalen maa give forøget Udbytte. Konsekvensen heraf maa blive, at Samfundet

har Fordel af, at alle kommer i Arbejde, ligesom det har Fordel af, at ingen Kapital ligger ledig. Enhver Forøgelse af Arbejdskraften er et Aktiv, som maa udnyttes. Lader man Arbejdskraften ligge ubenyttet hen, faar man et ringere Udbytte, end naar den er i fuld Virksomhed. I begge Tilfælde skal der skaffes Underholdningsmidler til den samlede Arbejdersmængde. Selvfølgelig betyder dette ikke, at Udbyttet vil stige per Individ, eftersom Antallet af Arbejdere vokser; der er en absolut Tilvækst i det samlede Udbytte, men der kan godt være relativ Tilbagegang.

Det vil være unyttigt her at prøve paa at opstille en bestemt matematisk Formel for at støtte Tanken. Man behøver blot at holde fast ved den simple Kendsgerning, at den paagældende Funktion maa vokse med Antallet af Arbejdere. Hvilken Karakter denne Tilvækst har under forskellige Forhold, er et Spørgsmaal, der i denne Sammenhæng kommer i anden Række.

Ved en tilsyneladende logisk Slutning kommer man altsaa til det Resultat, at der i et normalt Samfund slet ikke er nogen Arbejdsløshed, fordi Samfundet har Interesse af, at alle kommer i Arbejde. Dette Resultat er i lykkelig Overensstemmelse med en samfundsetisk Betragtning. Alle er enige om, at ethvert Medlem af Samfundet har Eksistensberettigelse, Krav paa at faa et nødtørftigt Underhold. Men denne Menneskerettighed bør være uadskillelig sammenknyttet med Retten til Arbejde. Det er en stor Ulykke for et Menneske at have Følelsen af, at Samfundet ikke har Brug for ham. Og disse to Ting er ikke uden indre Forbindelse. Hvis en ledig Arbejdskraft ikke benyttes, vil den ganske naturligt svækkes. En Arbejder, der i Aarvis har gaaet ledig, kan ikke ventes at udrette det samme som den, der stadig har været i fuld Virksomhed. Samfundet har altsaa økonomisk Fordel af at følge Samfundsetikens Krav.

Naar man nu imidlertid prøver denne Slutningsrække i det virkelige Liv, viser det sig, at der i det nuværende Samfund er en meget stor Arbejdsløshed. I krigshærgede Lande, som England og Tyskland, hvor Reservearmeerne tæller Millioner, vil man maaske trøste sig med, at man ogsaa for hundrede Aar siden maatte gøre bittre Erfaringer om, hvor vanskeligt det er at faa Arbejdsforholdene i Orden efter en Krig, blot at Virkningerne af Verdenskrigen ganske naturlig maatte være langt større end dengang. Men ogsaa et Land som Danmark, der blev forskaanet for Verdenskrigen, havde i et Aar som 1927, blandt henved 300 000 organiserede Arbejdere i Industri Handel, i Gennemsnit ikke mindre end 60 000 arbejdsløse, i

Vintermaanederne var endogsaa henved en Trediedel uden Arbejde. I 1930 havde Danmark den Lykke, at Arbejdsløsheden var nede paa ca. 40 000, men ogsaa dette maa da siges at være et stort Kraftspild; hver syvende Mand gik ledig. Og Omslaget efter denne Reduktion i Arbejdsløsheden har allerede vist sig i indeværende Aar ved en betydelig Stigning.

Regnestykket er altsaa ikke gaaet op, men har givet en stor Rest. Nu kan man ganske vist svare, at medens man ved en abstrakt Slutningsrække kan vente, at Regnestykket skal gaa op til Punkt og Prikke, saa gælder dette ikke i det virkelige Liv. Dette maa indrømmes, og man kan endda tilføje, at der i det virkelige Liv er mange Tilfælde, hvor man kan tage sig en saadan Uoverensstemmelse forholdsvis let. Det gælder f. Eks. naar man spørger, hvor stor et Lands Høst er, maalt i Penge, eller naar man vil prøve paa at finde en Nations Forbrug af visse Varer. Det er en Selvfølge, at man gerne vil have disse Oplysninger saa nøjagtige som muligt, men man kan sige sig selv, at absolut Nøjagtighed er uopnaaelig. Man maa være tilfreds, naar Fejlene holder sig indenfor visse Grænser, saa at man dog faar et nogenlunde rigtigt Indtryk. Værre kan det stille sig, naar det ikke drejer sig om en enkelt Hovedsum, men om Differensen mellem to store Summer; her kan en forholdsvis lille Fejl i hver af Summerne være skæbnesvanger med Hensyn til det søgte Resultat. Lad os f. Eks. tænke paa et Landbrugs Rentabilitet. Her skal Indtægt og Udgift stilles op mod hinanden, og nogle faa Procents Fejl paa hver af disse Summer kan frembringe et ganske forvrænget Billede af Overskudet.

Beregningen stemmer altsaa ikke, hvad Arbejdsløsheden angaar; der er en anselig Rest, saa stor, at man ikke kan se bort fra den. Selvfølgelig kan der opstilles forskellige Grunde. Vi lever i en Tid, da man har faaet Øje for Betydningen af rationelle Produktionsmetoder, Standardisering og hvad det nu hedder, Metoder hvis første Virkning er Formindskelse af Arbejdsstyrken. Ofte kan man undre sig over den Sinds- ligevægt, hvormed Arbejderne frembringer Maskiner, der maaske i næste Omgang vil overflødiggøre dem selv eller skyde nogle af deres Kammerater ud; dette vil man ofte se paa som noget selvfølgeligt. Der er ogsaa et Moment, som maa indgaa i alle Beregninger af denne Slags, nemlig Tiden. Det vanskeliggør i høj Grad Opgaven. Det gælder her som overalt i Nationaløkonomien, hvor Tidsberegninger spiller en Rolle; det er maaske Nationaløkonomiens svageste Punkt. I al Almindelighed

gælder det selvfølgelig, at enhver Forskydning i Samfundets Økonomi maa tage Tid, og da ethvert moderne Kultursamfund er i store Svingninger, skal der ikke meget til, for at Regnestykket skal ende med en Rest. Men der er en underlig Forskel mellem Kapitalen og Arbejdskraften, idet Kapitalen langt lettere vil faa Anvendelse end Arbejdskraften; for Kapitalen eksisterer Problemet saa at sige ikke. Og det kan ikke nægtes, at det for Arbejdskraftens Vedkommende drejer sig om et meget stort Kraftspild.

Og Resten i Regnestykket er i Virkeligheden større end de angivne Antal af arbejdsløse Mennesker. Det lader sig nemlig ikke gøre at fordele den ledige Tid ligelig paa alle Arbejdskraften. Hvis dette var Tilfældet, vilde det dreje sig om en Ferie for alle Arbejdere, ganske vist af en større Længde, end de fleste Mennesker vil have nodig. Men det er med Arbejdsmarkedet som i Hydrodynamiken. Naar Vandmassen er i Bevægelse, gaar ikke alle Partikler med samme Fart; nogle bevæger sig raskere, andre langsommere; der kan opstaa større eller mindre Hvirvler i Vandmassen. Enkelte Mennesker finder hurtigt deres Stade i Livet, andre har svært ved at komme i Leje. Det er, som før berørt, umuligt at se bort fra den moralske Side af Arbejdsløsheden. Jeg nærer Beundring for den Taalmodighed, der præger saa mange af dem, der Dag ud og Dag ind maa gaa og vente paa, at Samfundet skal faa Brug for dem. Men altfor ofte ender det med, at Taalmodigheden gaar over til Sløvhed. Den Mand der efter endt Uddannelse staar fuldt udrustet til at udføre en Gerning, vil, efterhaanden som Arbejdsløsheden bliver kronisk, have en ringere og ringere Arbejdskraft. For ham selv er dette selvfølgelig en uhyre Nedgang, men det bliver samtidig ogsaa et Tab for Samfundet. Saa meget desto større Grund er der til at holde sig Arbejdsløshedens Paradoks for Øje.

Man bør selvfølgelig ikke tale om dette Problem, som om der aldrig havde været Arbejdsløshed før i Verden. Hvor fast organiseret f. Eks. det middelalderlige Samfund end kunde siges at være, saa var der dog ogsaa dengang adskillige ulykkelige Mennesker, som paa en eller anden Maade var bleven „uærlige“. De var kommet udenfor Samfundets Rammer og fristede nu en ynkværdig Tilværelse, henviste til at leve af tilfældige Indtægter. Men den Slags Mennesker er der ogsaa i vore Dage. Man kunde samle en hel Hærskare af dem, men de stiller snarere en Opgave til Filantropien end til Nationaløkonomien. Men foruden dem er der den egentlige industri-

elle Reservearmé, alle de mange, som ved deres Uddannelse og deres Fortid tilhører et bestemt Fag, og som nu gaar og venter paa, at Faget skal faa Brug for deres Evner og Kræfter. Det er et sørgeligt Syn at se Mennesker i en moden Alder komme ud af deres Stilling og synke ned blandt de kronisk arbejdsløse. Endnu sørgeligere er det at se de mange unge, der bliver indrulleret i Reservearmeen efter en fleraarig Uddannelse i deres Fag, idet de forgæves maa se sig om efter en Chance for at faa noget at bestille. Der vilde være god Grund til i mange Fag at regulere Tilgangen, selv om det ikke vilde fjerne selve Ondet. Til Gengæld kunde der ogsaa være Grund til at modarbejde den stærke Specialisering i vore Dage imellem Fagene, som ofte kan gøre Vanskelighederne mere følelige. Det vilde ofte være ønskeligt, om Samfundets Regler om Overgang fra et Fag til et andet var mere elastiske. Der er maaske i vore Dage nok saa mange Konfliktmuligheder som i Lavstiden. Man behøver blot at tænke paa, hvor pinlige Reglerne for Arbejdets Fordeling er i Byggefaget: hvad maa f. Eks. Malerne og hvad maa Murerne gøre? I de mere primitive Samfund gaar det lettere. I en Landsby kan et Menneske komme til at udføre forskellige Hverv, alt som de tilbyder sig, men dette hindres under mere fremskredne Forhold. En Ændring paa dette Omraade vilde ganske vist ikke formindske Arbejdsløsheden, men den kan blive en nødvendig Betingelse, hvis man vil skride til energiske Forsøg paa virkelig at fjerne dette Onde.

Problemet er saa alvorligt, at Samfundet ikke bør betænke sig paa endogsaa meget store Ofre. Mange vil i saa Henseende pege hen paa en kraftig Revision af Forbruget. Læren om Forbruget er jo et af de svage Punkter i Nationaløkonomien. For en stor Del staar man overfor en overmægtig Kraft, hvis man tænker paa Ændringer i Nationens Forbrug. Moden er en stor Tyran, og hele Udviklingen medfører uvilkaarlig nye Udgifter i det daglige Liv. Det er et stort Spørgsmaal, hvorledes det egentlig forholder sig med det, man kalder Forøgelsen i Reallønnen. Det er ikke saa let at afveje de forskellige Poster, der staar paa Debet- og Kreditsiden. De fleste Nutidsmennesker vilde nødig undvære de store hygiejniske Fremskridt, som vor Tid kan rose sig af, selv om der kunde være en vis Hygge ved Tobakspiben, som Folk sugede paa i Flæng, eller Snustobaksdaasen med den uundgaaelige Spredning af Bakterier, som enhver vellykket Pris førte med sig, — for nu ikke at tale om Grødfadet, som alle Husets Beboere sad og

langede til. Og der er en hel Del Udgifter, som i vore Dage lister sig ind paa os. Sporvognen er en ihærdig Lommetyv. Biografen er maaske en billig Folkeforlystelse, men den middelalderlige Kirkes Festoptog var gratis. *Sismondi* taler om, hvorledes der var paa hans Tid, som jo nu ligger hundrede Aar tilbage. Han hævder, at Ligevægten mellem Produktion og Forbrug er brudt. Der foregik en idelig Overfyldning af Markedet, og Arbejderen maatte mod sin Villie bruge Varer, som han ikke behøvede, og som han ikke havde Raad til at købe. De engelske Arbejdere vilde — siger han — være mere uafhængige og lykkelige, om de kunde gaa med bare Ben eller med Træsko. Og med et vist Suk kan man tænke paa de Beskrivelser, den berømte norske Socialstatistiker *Eilert Sundt* giver af Landboernes Stilling i Norge omkring Midten af forrige Aarhundrede. Det var knappe Kaar, men Livet var præget af en Forudseenhed og Sparsomhed, som vi ofte maa beundre, og med alt det tilvante Slid havde det dog sine Adspredelser og Tilløkkelser. Tidens Hjul lader sig imidlertid ikke dreje tilbage, men det kan dog være godt engang imellem at stille Spørgsmaalet om Forbruget frem til nærmere Overvejelse. For mange Mennesker vil det være en naturlig Betragtning, at det ikke kommer saa meget an paa at producere det mest mulige, som paa at faa en tilfredsstillende Fordeling af, hvad der frembringes. Ud fra en saadan Betragtning vil der da være Raad til meget store Ofre for at afskaffe Arbejdsløsheden. Det er dette, som foresvæver mange, naar de søger at bedømme Forholdene i Sovjetunionen.

Det kan nu ikke nægtes, at hvis man skal vælge imellem en stor Produktion og en god Fordeling, er det den sidste, der maa faa Fortrinet. Men i Virkeligheden behøver der ikke at være Tale om et Enten—Eller, men om et Baade—Og. Man kan her drage en Parallel med det, der foregaar ved Samhandel mellem Landene. Trods alle Toldskranker og andre Hindringer er der en meget stor Arbejdsdeling Landene imellem, og der er derved opnaaet en uhyre Produktionsforøgelse. Nationerne faar altsaa en større Velstand, end de vilde have, naar de var isolerede. Naar denne Fordel er indkasseret, kan man bagefter undersøge, paa hvad Maade den bedst kan komme Samfundet til gode.

I nær Forbindelse med dette kan man se Forslagene om at løse Arbejdsløshedsproblemet ved en almindelig Nedsættelse af Arbejdstiden. Der kan selvfølgelig være Forhold, der gør en saadan Foranstaltning ønskelig som midlertidig Nødhjælp.

Men som almindelig Løsning betragtet synes den mig præget af Snusfornuft. Samfundet bliver ikke rigere derved, og det er sløvende for Energien at arbejde med halv Kraft. Og det ligger i Tiden at gaa den stik modsatte Vej, idet man arbejder med stigende Intensitet. Overalt er Løsenet mere „efficiency“ f. Eks. ved en Standardisering af Varerne eller en Ændring i Arbejdsplanen. Det er en naturlig Betragtning, at man indstiller sig paa at producere mere for saaledes at faa Raad til at løse Samfundsopgaverne.

Det vil nu ikke altid gælde, at en forøget Intensitet i Arbejdet bevirker en forøget Produktion, saa at der bliver mere til Deling mellem de forskellige Parter. Det kan tænkes, at Produktionen ikke udvides, men at i Stedet derfor en Del Arbejdskraft bliver skudt ud. Som et Plus ved Bedømmelsen af Intensitetsforøgelsen kan det anføres, at den ofte vil skabe en Række Officersstillinger, hvortil Arbejderne kan aspirere. I noget lignende Retning som Intensitetsforøgelsen kan Udbyttedeling virke. Den større eller mindre Brøkdel af Arbejdere, der kommer til at nyde godt af et saadant System, vil derved faa en større Arbejdsindtægt, men det er ufornødent her at komme ind paa denne Side af Sagen, eller paa de Indvendinger, man af arbejdspolitiske Grunde ofte anfører mod dette System.

Hvorom alting er, gælder det om at beskæftige de arbejdsløse, og hvis de paagældende Virksomheder bogholderimæssigt giver Tab, saa maa det være Samfundets Sag at dække det. Det var jo en Paastand, som ofte blev fremsat i den merkantilistiske Tid, at man godt kunde staa sig ved at grave ædle Metaller op af Jorden, selv om det skete med Tab. Det er let at se Svagheden i denne Paastand, men anderledes stiller det sig, naar Talen er om at beskæftige de arbejdsløse. Formelt kan dette give Underskud, men paa Kreditsiden kommer det samfundsmæssig vigtige, at den kroniske Arbejdsløshed bliver formindsket, og at Samfundets Velvære derigennem bringes til at vokse.

I Almindelighed vil det være de ringere udrustede, der først bliver skudt ud under Konkurrencen om at faa Arbejde. Der ligger en vigtig Samfundsopgave i at sætte dem i Arbejde, der kan betegnes som Halvinvalider, Mennesker, hvis Arbejdsevne er nedsat paa Grund af en eller anden Defekt. Overfor dette Problem er man ofte for stærkt bundet af individualistiske eller fagpolitiske Betragtninger, idet man er tilbøjelig til at udskyde al Arbejdskraft, der ikke kan følge Trop med de

normale Arbejdere. Dette er en ubarmhertig og kortsynet Opfattelse. En normalt udrustet Mand kan maaske udføre et vist Arbejde langt hurtigere end Invaliden, men noget er dennes Arbejde dog i Regelen værd, og det er bedre at udnytte det end at kaste det i Brokkassen. Efter Verdenskrigen begyndte der en Bevægelse for at skaffe Arbejde til Krigsinvaliderne. Der var f. Eks. i Amerika Invalider, som blev uddannet til at hjælpe Tandlæger. De kunde udføre forskellige lettere Ting som Tandrensning, og derved frigøre Tandlægen til mere kompliceret Arbejde. Uden Tvivl vilde Samfundet staa sig ved at oprette Fabriker, hvor Invaliderne kunde faa Arbejde, selv om disse Virksomheder skulde drives med Tab. For de paagældende vilde det være en uhyre Vinding fremfor at skulle sidde med Hænderne i Skødet med den knugende Følelse at være tilovers i Samfundet.

Men det er ikke alene de defekte man skulde tænke paa. Ganske den samme Betragtning kan man anvende overfor den normale, ledige Arbejdskraft. Disse Mennesker er uskyldige i, at de ikke har kunnet komme i Virksomhed, og de har et billigt Krav paa at blive sat i Gang. Det kan være vanskeligt nok at finde saadanne Virksomheder, som kan egne sig for de arbejdsløse, men derfor bør man ikke skyde Problemet tilside. Undertiden er det saa heldigt, at Naturen selv lægger Sagen tilrette. Der kommer maaske et stærkt Snefald eller en anden Naturbegivenhed, der fører en Del Arbejde med sig. Det er kun Undtagelser, men de indeholder dog en Lære for os. Uvilkaarlig glæder man sig over, at der opstaar en saadan Kilde til Arbejde. Det hører til det paradoksale ved Arbejdsløshedsproblemet, at det store Snefald i Virkeligheden er et økonomisk Tab for Samfundet. Hvis alle Mennesker udgjorde en Familie, vilde man hurtig indse, at det var en Byrde, naar en Del af Familiens Medlemmer skulde ud for at skovle Sne. Men naar der er Grund til at glæde sig over Snefaldet, til Trods for Udgiften, kan man rolig gaa et Skridt videre og lade Mennesker komme i Gang med en eller anden Produktion.

Den klassiske Nationaløkonomis Tillid til, at Arbejdsløshed vilde forsvinde af sig selv paa Grund af Harmonien mellem de virkende Kræfter, gælder ikke mere. Overskudet af ledige Kræfter er for stort til, at man kan se bort derfra, hvad enten det nu hidrører fra Forskydninger i Produktionsmetoder eller fra andre Aarsager. Samfundet har ikke Raad til at lade mange tusinde Mennesker gaa uvirksomme omkring. Naar Kræfternes naturlige Sammenspil ikke formaar at løse Opgaven, saa maa

der foretages positive Forholdsregler, og Samfundet maa bringe de fornødne Ofre, enten det nu er Stat eller Kommune, der sætter Virksomhederne i Gang, eller man overlader det til private, med fornøden Støtte fra det offentlige, at udnytte den store Arbejdskraft, som den industrielle Reservearmé sidder inde med.

Hvis man kom ind paa en saadan Bane, maatte der ganske naturlig fremkomme en anden Indstilling m. H. t. Arbejderspolitik. Man kunde ikke fastholde den stive Kasteinddeling, der nu saa ofte hindrer Mennesker i at gaa ind i Arbejde, som ligger udenfor deres egentlige Fag. Men det vilde ikke være nødvendigt at indføre nogen tvangsmæssig Ordning med Arbejdsplicht, det vil være nok, at Arbejdsløshedsunderstøttelsen nægtes dem, der ikke vil tage imod det tilbudte Arbejde, saa at Arbejdsløshedsforsikringen væsentlig kun kommer til at gælde kortere, mere tilfældig Arbejdsledighed. Ogsaa m. H. t. Lønsspørgsmaal kan Synspunkterne komme til at ændre sig. Dog vil det være naturligt at holde sig til de bestaaende Lønninger, det vilde være et Fejlgreb at sætte Lønningerne i de offentlige eller understøttede Virksomheder lavere end andetsteds, i hvert Fald, hvor det drejer sig om Arbejdere med normal Arbejdskraft. Ved at sætte de samme Lønningssatser som andetsteds kommer man uden om forskellige Vanskeligheder. Men selvfølgelig maa man være forberedt paa Vanskeligheder baade her og paa andre Punkter. Kun skal man ikke fæste Opmærksomheden ved disse Vanskeligheder alene, men samtidig tænke paa, hvilkken uhyre Byrde den nuværende store industrielle Reservearmé er for Samfundet. Og naar den nævnte gammeldags Opfattelse af Samfundsmaskineriet staar magtesløs overfor Opgaven, saa er der ikke andet at gøre, end at en mere haardhændet Opfattelse tager fat.
